

DOI No: <http://dx.doi.org/10.14225/Joh528>

OSMANLI DÖNEMİ'NDE SUĞLA GÖLÜ'NÜ ISLAH ÇALIŞMALARI VE SUĞLA MUKATAASI

Ayşe DEĞERLİ*

Özet

Mukataa, devlete ait bir varidatın bir bedel karşılığında kiralanması yani geçici olarak mülk edindirilmesi demektir. Ayrıca vakıf arazi üzerinde bina ve ağaçları mülk olan akarlar hakkında da bu terim kullanılmıştır. Mukataa gelirleri iltizam, emanet ve mâlikane yöntemlerinden biriyle toplanır; elde edilen hâsılat çeşitli bürolar aracılığıyla devlet hazinesine aktarılırdı.

Osmanlı Dönemi'nde Suğla Mukataası, ekonomiyi canlandıran önemli ziraat yapılanmalarından biri idi. Suğla Gölü'nün kurduğu mevsimlerde kayda değer miktarda arazi açığa çıkmakta ve yüksek tarım girdileri elde edilmekteydi. Bu sebeple Suğla bataklığının temizlenip kurutulması için XIX. yüzyılın ikinci yarısından itibaren pek çok girişimde bulunulmuş; mukataadan elde edilen gelirin bir kısmı devlet hazinesine gönderilip diğer bir kısmı ile farklı hizmetler görülmüştür. Bu çalışmada Osmanlı Devleti zamanında Suğla Gölü'nü ıslah çalışmaları incelenecek ve Suğla Mukataası ayrıntılı olarak değerlendirilecektir.

Anahtar Kelimeler: *Suğla Gölü, Mukataa, Mevlâna Dergâhı, Barut mühimmatı.*

Rehabilitation of Lake Suğla in the Ottoman Era and Mukataa Suğla

Abstract

"*Mukataa*" is the practice of leasing revenues of a state-owned property for a certain payment. It is also used to define landed property belonging to trusts with owned buildings and woodland on it. Revenues of "*mukataa*" are collected either by "*iltizam*" (auction for one year), "*emanet*" (delegation to trustees) or "*malikane*" (non-hereditary

* Yrd. Doç. Dr., Artvin Çoruh Üniversitesi Sosyal Bilgiler Eğitimi ABD.

fiefdom for lifetime). The income from mukataa was channeled into state treasury through certain offices in bureaucracy.

Mukataa of Suğla was an important agricultural regulation revitalizing the economy in Ottoman State. At the times when the Suğla Lake seasonally dried up, a substantial amount of arable land emerged providing high agricultural revenues. For this reason, there were many attempts to dry the marshland around the lake after second half of the XIXth century. While part of the income from this mukataa was sent to the state treasury, the other part was spent for certain services. This work aims to analyze in detail the rehabilitation of Suğla Lake and its mukataa during the Ottoman rule.

Keywords: *Suğla Lake, Mukataa, Mawlana Lodge, ammunition.*

Giriş

Suğla, Bozkır-Seydişehir-Beyşehir çöküntü teknesinin güney bölümündeki yayvan bir çanakta oluşmuştur. Yağışlı yıllarda yüzölçümü 165 km²; yaz sonlarında 30 km²-10 km² arası olup bazı yıllarda da kuruyacak hale gelmektedir¹. Suğla, büyük bir göl olmakla birlikte sürekli bir göl olmayıp geçicidir. Zira kurak yıllarda gölün suyu çekilmektedir. Bu çekilmenin tek nedeni, yıl içinde düşen yağış miktarı değildir. Gölün uçlarında bulunan düdenler de çekilmede etkilidir. Esasında gölün adının da buradan geldiği yönünde görüşler vardır. Türkçe’de “soğulmak” kelimesi ırmak, göl, kaynak, pınar veya kuyu suyunun çekilmesi manasına gelmektedir. Konya, Kayseri, Antalya gibi yörelerde halk arasında, göl veya bataklıkların suyunun çekilmesiyle elde edilen ve daima altı sulu olan toprağa da suğla denildiği bilinmektedir².

1. Osmanlı Dönemi’nde Suğla Gölü’nü Islah Çalışmaları

Suğla Gölü yeraltı sularından kaynaklanmayıp 40 km kuzeyinde bulunan Beyşehir Gölü’nün fazla sularının toplanmasıyla oluşmuştu. Bu gölün civarında düdenler ve menfezler mevcuttu. Bunların en büyüğü Arvana köyü yakınında kayalık bir dağ altındaydı. Bu düdenlerden bazıları zamanla dolup kapanmış ve gölün fazla suları mecrasını takip edemeyip yağışın bol olduğu yıllarda kabarak çevre köylerin arazilerini basmış; Çarşamba nehrine dökülerek Balkova Boğazı’ndan Konya Ovası’na ulaşmıştı. Kurak yıllarda ise suyun çekilmesiyle 200.000 dönüme yakın bir arazi meydana çıkmakta ve çevre köy ahalisi bu arazi üzerinde tarım yaparak bire yüz, bire yüzelli oranında bol

¹ Reşat İZBIRAK, *Türkiye I*, İstanbul 1972, s. 48.

² Hasan EREN, “Suğla”, *Türkoloji Dergisi*, IV., Ankara 1972, s. 94.

mahsul kaldırmaktaydı. Dolayısıyla Suğla Gölü'nün kurutulması Beyşehir Gölü'nün fazla suyunun Konya Ovası'na akıtılması düşünülmüştür³.

Suğla'nın ıslahına yönelik çalışmalar eski olup “*Suğla bataklığının*” temizlenmesi ve kurutulması için XIX. yüzyılın ikinci yarısından itibaren pek çok girişimde bulunulmuştur. 27 Zilkade 1269/1 Eylül 1853 tarihli bir sadaret yazısından⁴, Seydişehir ile Bozkır arasında bulunan Suğla arazisinin suyunun kurutulması ve fazla suyun Konya'ya aktarılması için ovada kanallar açılması yönüne gidildiği anlaşılmaktadır. O tarihte gölün suyu tamamen çekilmiş olup Seydişehir'e bağlı Karaviran köyü ile Bozkır'a bağlı Yağlıhüyük ve Akkilise köyleri halkı tarafından bu arazinin temizlenip tarıma açılması yönünde arzuhaller merkeze gönderilmişti. Suğla Gölü'nün kapladığı arazinin uzunluğunun 5,5 ve eninin 4,5 saatlik mesafe kadar olduğu; arazinin büyüklüğü nedeniyle her yerine ulaşmanın tahminen 25 saat aldığı yazılmıştı. Yaklaşık 40 dönüm hesabıyla, tamamının bir milyon dönüme tekabül ettiği ve her dönümünün 500 kuruştan fazla değere sahip olduğu merkezden gönderilen yazıda bildirilmişti. Bu arazi tarıma açılırsa senede 2.000 kile⁵ aşar hâsılatı elde edilmesi umuluyordu. Çiftlik usulüyle işletilmesine izin verilmesi şartıyla istekli olan Belviran halkının da burada tarımına izin verilirse yıllık aşar geliri 10.000 kileye ulaşacaktı. Tüm bunların gerçekleşebilmesi için öncelikle Suğla Gölü'nün tamamen kurutulması ve Beyşehir Gölü'nden gelen suyun çıkış ayağının yönünü değiştirerek daimi surette Konya Ovası'na akmasının sağlanması gerekiyordu⁶.

Yine aynı yıl içerisinde Suğla arazisine setler inşa edileceğine dair yazışmalar gerçekleştirilmiştir⁷. Bir yıl sonra 24 Cemaziye'l-âhir 1270/24 Mart 1854'te Suğla arazisinin imarı için Hüseyin adlı mühendis görevlendirilmiş⁸; 19 Zilhicce 1271/2 Eylül 1855 tarihli bir başka sadaret yazısında ise, Mühendishâne-i Berr-i Hümayun kolağalarından Yusuf Hüsnü Efendi'nin bu iş

³ *Konya Vilâyet Salnâmesi (KVS)*, tarih: R.1322/1906, s. 252.

⁴ *Başbakanlık Osmanlı Arşivi (BOA), A. MKT. UM.*, Dosya no. 141, Gömlek no. 50.

⁵ Hububat ölçülerinden biri olan kile, Osmanlı Devleti'nde bölgelere hatta mahallere göre farklı değerlere tekabül etmiştir. 26 Eylül 1869 tarihli düzenleme öncesi Konya ve çevresinde 1 kilenin 25 okka veya 32,070 litreye denk olduğu anlaşılmaktadır. Ayrıntı için bk. Ünal TAŞKIN, “Osmanlı Devleti'nde Kullanılan Ölçü ve Tartı Birimleri”, (Fırat Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Basılmamış Yüksek Lisans Tezi), Elazığ 2005, s. 63-74.

⁶ *BOA, A. MKT. UM.*, Dosya no. 141, Gömlek no. 50.

⁷ *BOA, A. MKT. MHM.*, Dosya no. 327, Gömlek no. 75.

⁸ *BOA, A. MKT. UM.*, Dosya no. 154, Gömlek no. 83.

için tayin edildiği bildirilmiştir⁹. Ancak bu girişimlerden istenilen neticenin alınmadığı ve yıllarca bu yönde uğraşların devam ettiği anlaşılmaktadır¹⁰. Nitekim 13 Rebî'ü'l-âhir 1275/20 Kasım 1858 tarihli bir Meclis-i Vala yazısında, 1269/1852-1853 yılında gölün suyunun tamamen çekildiği ve açığa çıkan arazide yaklaşık 15 köy halkının ziraat yaptığı, kanun uyarınca elde edilen ürünün yarısı hazineye ait olduğu halde toplanma aşamasında sıkıntılar yaşandığı, bir mühendis marifetiyle Beyşehir Gölü'nden çıkan suyun Konya'ya yönlendirilip Suğla Gölü'nün bulunduğu arazinin temizlenip tarıma elverişli hale getirilmesi yönünde halktan beklenen yardımın görülemediği, birtakım eşkıyaların kıskırtması ile halkın idareye karşı ayaklandığı ifade edilmiştir¹¹. Bu hükümden yaklaşık 50 yıl sonrasına ait 21 Rebî'ü'l-âhir 1331/30 Mart 1913 tarihli Meclis-i Vala yazısına ve çıkartılan bir iradeye göre ise, Osman Paşazade Ahmed, Ethem Paşazade Tevfik beyler ile tüccardan Mahmut, Bagos ve Ohannes efendilere imtiyaz verilerek bataklığı kurutmakla görevlendirilmişlerdi. Adı geçen kişilerin kurduğu şirket, çevre köy ahalisinin de katılımı ile bataklığı kurutup temizleyecekti¹².

Suğla Gölü'nün suyunun çekilip de arazinin tarıma açıldığı dönemlerde hayli önemli miktarda zirai üretim yapıldığı belgelerden anlaşılmaktadır. Nitekim 5 Şevval 1336/14 Temmuz 1918 tarihli olup Konya Valisi Muammer Bey ile Ticaret ve Ziraat Nezareti arasında yapılan yazışmalar bu anlamda dikkat çekicidir. O sene suların çekildiği dönemde 160.000 dönüm arazinin açığa çıktığı, ekilerek ürün elde edildiği ve arazi tekrar göl suyu ile dolmadan önce mahsulün kaldırılması gerektiği, ancak bu iş için hayvanların yeterli olmadığı, elde edilen ürünün telef edilmemesi için harman makinelerine şiddetle ihtiyaç duyulduğu ve bu nedenle Almanya'ya harman makinesi siparişi verildiği anlaşılmaktadır¹³. Yine aynı tarihli bir başka belgede mahsulün tarladan kaldırılması için daha önceden orak siparişi de verildiği, ancak o vakte kadar tedarik edilemediği, ürün kaldırıldıktan sonra nakledilebilmesi için Çumra yolunun da kullanılacağı ve bu yolun tamir edilmesi için amele taburu istendiği halde bu yönde de bir gelişme olmadığı yazılmaktaydı¹⁴. İki ay sonrasına ait 1 Zilhicce 1336/7 Eylül 1918 tarihli yazışmada ise, suğla hasılatının

⁹ BOA, A. MKT. UM., Dosya no. 185, Gömlek no. 35.

¹⁰ BOA, A. MD., Dosya no. 44, Gömlek no. 44.

¹¹ BOA, MVL., Dosya no. 270, Gömlek no. 17.

¹² BOA, MVL., Dosya no. 231, Gömlek no. 34; İ. MMS., Dosya no. 163, Gömlek no. 1331/R-62.

¹³ BOA, DH. İ. UM., Dosya no. 13/1, Gömlek no. 1/30.

¹⁴ BOA, DH. İ. UM., Dosya no. 13/1, Gömlek no. 2/42.

Osmanlı Dönemi'nde Suğla Gölü'nün Islah Çalışmaları ve Suğla Mukataası

nakledilebilmesi için 300 adet merkep arabasına ihtiyaç duyulduğu, bunun 40 tanesinin İzmir'de bulunduğu, Konya'ya gönderilmesinin lüzumu hakkında İzmir Dördüncü Kolordu Askerlik Dairesi'ne bir emir gönderildiği ve geri kalan arabaların da peyderpey temin edileceği bildirilmekteydi¹⁵. 29 Zilhicce 1341/13 Ağustos 1923 tarihli bir dosyada ise Suğla Gölü'nün mevsimlere göre debisini gösteren bir harita ve Arvana Boğazı'na çekilen tamamlanmış seddin planı yer alıyordu (Resim-1 ve Resim-2)¹⁶:



Resim 1. Suğla Gölü'nün mevsimlere göre debisi (ölçek: 1/36.000).

¹⁵ BOA, DH. İ. UM, Dosya no. 13/1, Gömlek no. 2/46.

¹⁶ BOA HRT. h., Gömlek no. 597.

Osmanlı Dönemi'nde Suğla Gölü'nün Islah Çalışmaları ve Suğla Mukataası

Suğla Gölü'nün mecrasının değiştirilip Konya Ovası'na akıtılması, böylece yöredeki bataklıkların da giderilmiş olması hususunda yazışmaların Cumhuriyet dönemine kadar devam ettiği görülür. Nitekim 29 Zilhicce 1341/12 Ağustos 1923 tarihli yazıda, gölün mecrasının değiştirilip suyun Konya'ya akıtılması, Suğla Gölü'nün Beyşehir Gölü'ne uzanan ayağının ise Sultan Hanı üzerinden Balıklı köyüne doğru yönlendirilmesi, bu ayağın suyunun az olmasından dolayı bu yönlendirmeye birlikte zaten bataklık oluşma ihtimalinin kalkacağı belirtilmişti. Böylece göl kuruyup açığa 200-300 bin dönüm arazinin çıkacağı söyleniyordu. Ayrıca Beyşehir Gölü'nün kadim bir su olduğu, burada bir baraj oluşturulması suretiyle hem içme suyunun sağlanıp hem de arazi sulamasıyla tarıma yarar sağlanacağı ifade edilmişti (Resim-3)¹⁷.



Resim 3. Suğla Gölü.

2. Suğla Mukataası

Mukataalar Osmanlı devlet bütçesindeki gelir kalemlerinden biri idi. Bir devlet işletmesi veya devlete ait bir gelir payının tahsili manasında kullanılırdı.

¹⁷ BOA, HRT.h., Gömlek no. 607.

Mukataa gelirleri iltizam, emanet ve mâlikane yöntemlerinden biriyle toplanırdı. Elde edilen gelirler çeşitli bürolar aracılığı ile devlet hazinesine aktarılırdı¹⁸.

Bu çalışmaya konu olan Karaviran/Seydişehir Suğlası, Karaman Eyaleti sınırları içerisindeki suğlaların en meşhuru olup Seydişehir-Bozkır-Karaman kazaları arasında yer almaktaydı. 23 Cemaziye'l-âhir 1337/26 Mart 1919 tarihli bir dahiliye belgesi¹⁹ suğladaki uygulamayı göstermesi açısından dikkate değerdir. Buna göre, köy halkları tarafından bu alan ekilip tarım yapılarak faydalanılmaktaydı. Çiftçilerin sahip oldukları tapulu tarım toprakları nisbetinde suğla sınırları içerisindeki araziden istifade edebilmesi şartı, eskiden beri uygulanagelen bir kural idi. Hükümet suğla arazisinde tarım yapanlardan kira ve öşür bedeli olarak %25 oranında zahire almaktaydı. Diğer arazilere kıyasla daha verimli olmasından ötürü öşür bedeli de yüksek olan bu suğla arazisinin o yılki icar bedeli 107.000 kuruş idi. Bu toprakların geliri doğrudan doğruya hazineye ait olup başkaca bir kurumun müdahalesi yasaktı. İdare-i Vilayet Kanunnamesi'nin 80. maddesinin birinci fıkrası uyarınca “*a'şâr hisse-i i'ânesinin Ziraat Bankası'na 'âid olan kısmından ma'adası*” hazineye gönderilirdi²⁰.

Suğla arazisinde tarım yapanların, zaman zaman elde ettikleri ürüne oranla alınan aşarın fazla bulup itiraz ettikleri de olmuştu. 9 Rebî'ü'l-âhir 1308/22 Kasım 1890 tarihli bir dahiliye yazısına göre, Seydişehir'in Suğla adlı mahallinde 500 dönüm arazide tarım yapabilmesi yönünde elinde berat bulunan Gazi Mihal Bey-zade Safiyyüddin Bey merkeze bir arzuhal yazmış ve kaldırdığı mahsul dikkate alınırsa kendisinden beşte bir oranında alınan verginin fazla olduğunu belirterek indirimini istemiştir²¹.

3. Mukataanın İdaresi ve Tasarrufu Hakkı

“*Havâss-ı hümayûndan olub*”²² Karaman Eyaleti sınırları içerisinde bulunan Suğla ve tâbi yerlerin gelirleri voyvoda²³ veya mukataa emini²⁴ tarafından toplanarak doğrudan doğruya devlet hazinesine aktarılmaktaydı. Bu

¹⁸ Ahmet TABAKOĞLU, “XVII. ve XVIII. Yüzyıl Osmanlı Bütçeleri”, *İstanbul Üniversitesi İktisat Fakültesi Mecmuası, Ord. Prof. Ömer Lütfi Barkan'a Armağan Sayısı*, XLI, S. 1-4 (1985), s. 404.

¹⁹ BOA, DH. UMVM., Dosya no. 47, Gömlek no.60.

²⁰ BOA, DH. UMVM., Dosya no. 47, Gömlek no.60.

²¹ BOA, DH. MKT., Dosya: 1783, Gömlek: 91.

²² Konya Kadı Sicili (KKS), no. 10, s. 2/1; no. 13, s. 289/2; no. 21, s. 284/2; no. 24, s. 288/2.

²³ KKS, no. 10, s. 45/3, 141/1; no. 16, s. 98/1.

²⁴ KKS, no. 10, s. 186/4.

Osmanlı Dönemi'nde Suğla Gölü'nün Islah Çalışmaları ve Suğla Mukataası

mukataa, malikâne²⁵, iltizam²⁶ ve emanet²⁷ usulleriyle tasarruf edilmişti. Örneğin 1071/1660-1661 senesinde 400.000 akçe karşılığı iltizam usulü ile İbrahim Ağa'ya satılmıştı²⁸. Çünkü son birkaç senedir saltanat tarafından bu mukataa gelirleriyle ilgilenen biri çıkmamış ve Karaman defterdarları tarafından İbrahim Ağa münasip görülüp görevlendirilmişti²⁹.

Suğla Mukataası voyvodası o yılın tahsilatını gerçekleştirilmeden ölürse, borcuna sayılmak üzere hissesine ve gelirlerine el konulup “*ceyb-i hümayun*”a yani padişahın kişisel mal varlığına dahil ediliyordu. 29 Zilhicce 1241/4 Ağustos 1826 tarihli bir *Cevdet* evrakında, Suğla voyvodası Çelikpaşaoğlu İbrahim Paşa'nın vefat ettiği; o sene için borcunun faiziyle birlikte 562,5 kuruş olduğu; Suğla gelirinden Bozkır Madeni için verilen sermaye hissesinin bulunduğu ve mal varlığının tespit edilerek belirtilen meblağın darbhaneye gönderilmesi gerektiği yazılmaktaydı³⁰.

Suğla Mukataası'nın tevcihi ile alakalı pek çok mahkeme kaydı mevcuttur. Örneğin 1 Muharrem 1069/29 Eylül 1658'de, mukataanın tasarrufu “*ber-vech-i emanet*” üzere bir yıllığına Hüseyin Ağa'ya verilmişti³¹. Divan-ı Hümayun'da fiilen Haremeyn-i Şerifeyn Muhasebecisi olan Mustafa Ağa, divana bir arzuhal sunup 1071/1660-1661 yılı muhasebesinden olmak üzere Konya Suğla Mukataası'nın tasarrufunun berat ile kendisine verilmiş olduğunu ifade etmiş; yıl sonunda gelirlerin toplanması için Hasan adlı birini görevlendirerek subaşının da yardımı ile toplanan miktarın kendisine gönderilmesini istediğini belirtmiş ve bu yönde beratın verilmesini istemişti. 14 Muharrem 1072/9 Eylül 1661 kayıttan anlaşıldığına göre, bu isteği kabul edilmişti³². 3 Rebî'ü'l-evvel 1079/11 Ağustos 1668 tarihli kayda göre, 1078/1667 senesinde mukataanın tasarrufu kimseye verilmemiş olup boş kalmış ve Karaman Hazinesi tarafından münasip bir kimseye görevlendirilmesi gerektiği bildirilmişti³³. 3 Rebî'ü'l-evvel 1087/16 Mayıs 1676'da, dönümüne 4.301 kuruş bedel biçilerek Abdülkerim Efendi'ye mukataanın tasarrufu bırakılmıştı. Bu kayıttan anlaşıldığına göre, bundan önce 30.000 akçe indirim

²⁵ KKS, no. 49, s. 18/1.

²⁶ KKS, no. 10, s. 244/2.

²⁷ KKS, no. 18, s. 381/2.

²⁸ KKS, no. 10, s. 244/2.

²⁹ KKS, no. 10, s. 287/3.

³⁰ BOA, C. DRB., Dosya no. 27, Gömlek no. 1330; C. DRB., Dosya no.30, Gömlek no. 1457.

³¹ KKS, no. 18, s. 381/2.

³² KKS, no. 11, s. 174/2.

³³ KKS, no. 17, s. 286/2.

yapılarak 99.000 akçe peşin ile 1086/1675 ve 1087/1676 yılları tasarrufu sipahiyandan Ahmed Abdullah'ta idi. Ancak 1086/1675 yılının geliri dahi tahsil edilemediğinden bu sipahi görevden alınarak Karaman tahririnde memur olan Abdülkerim münasip görülmüştü³⁴.

Suğla ile Seydişehir'e bağlı dört köyün aşarı 15 Cemaziye'l-âhir 1307/7 Ocak 1890'da 150.000 kuruşa ihale edilmiş olup Hamid tarafından 100.000 kuruşa tasarruf hakkı alınmıştı. Hamid, Suğla arazisinden ve dört köyden mahsulü toplamış, ambara koymuş, ancak tüm ürün yağmalanmıştı. Mahallî idareyi protesto etmek amacıyla vilayet merkezine giderek dava açmıştı³⁵.

4. Suğla Mukataası'nın Gelir Kaynakları

Seydişehir'e bağlı Yeniceköy, Suğla haslarından idi. 1054/1644-1645 senesinde Yeniceköy'de elde edilen mahsulden 200 kile buğday ve 100 kile arpa toplanarak hazineye gönderilmişti³⁶.

Sultan II. Selim tarafından Karapınar'da cami ve imaret inşa edip bunlara bazı yerlerin gelirini vakfedilmişti. Kilise ve Divanlar adlı köyler Suğla Mukataası'ndan olup, elde edilen tarım gelirleri Sultan Selim Vakfı'na aitti. 10 Receb 1054/12 Eylül 1644 tarihli kayda göre, mukataa voyvodası bu iki köyün gelirine el koyup vakıf mütevellisi Mehmed Efendi'ye vermemiş, durum bir arzual ile merkeze bildirilmiş ve voyvoda müdahaleden men edilmiştir³⁷.

Suğla Mukataası dâhilinde Sahip Ata Medresesi Vakfı'na ait topraklar da vardı. 29 Cemaziye'l-âhir 1139/21 Şubat 1727 tarihli kayda göre, şayet Suğla Gölü suları taşarak Sahip Ata Medresesi Vakfı'na ait olan Sahra nahiyesine bağlı Karaüyük köyü arazilerini basacak olursa, elde edilen mahsulün aşar geliri çıkarıldıktan sonra geriye kalanın yarısı devlet hazinesine ait olacaktı³⁸. Ancak bu tarz uygulamanın her vakıf arazisi için geçerli olmadığı da anlaşılmaktadır. Örneğin Seydişehir'in Şeker Armud köyü, Ferhuniye Vakfı'na ait topraklardan olup Suğla Gölü suyundan yararlanmakta idi. 12 Receb 1118/20 Ekim 1706 tarihli bir vakıf kaydına göre³⁹, Suğla Mukataası voyvodası Ahmed tarafından göl suyundan yararlandıkları gerekçesi ile vakfin öşür gelirine müdahale edilmişti. Zaim Mustafa ve müteveli vekili Hacı Mustafa'nın şikâyeti üzerine

³⁴ KKS, no. 21, s. 284/2.

³⁵ BOA, DH. MKT, Dosya no. 1695, Gömlek no. 118.

³⁶ KKS, no. 7, s. 186/1.

³⁷ KKS, no. 7, s. 169/1, 178/1.

³⁸ BOA, C. EV., Dosya no. 563, Gömlek no. 28402.

³⁹ BOA, İE. EV., Dosya no. 70, Gömlek no. 7527.

voyvoda bu durumdan men edilmişti. 5 Receb 1212/24 Aralık 1797 tarihli bir diğer evkaf kaydında ise, Hatice Sultan'ın "*ber vech-i mâlikâne*" tasarrufunda olan Karapınar Vakfı mukataalarına, Çarşamba ve Suğla Gölü'nden su gelmekte olup Suğla Voyvodası Çelik-paşazade İbrahim Paşa'nın elde edilen mahsulden pay istediği ve merkezden gelen emirle voyvodanın müdahaleden men edildiği görülmektedir⁴⁰. Konya'ya bağlı Yarma köyü, Suğla Mukataası'ndan olup bu köydeki ziraattan elde edilen gelir Atabey Medresesi Vakfı'na verilmekteydi⁴¹.

5. Mukataa Gelirlerinin Harcandığı Kalemler

Suğla Mukataası gelirlerinin bir kısmı devlet hazinesine gönderilirken, bir kısmı barut mühimmatı ve bir kısmı da Konya Mevlâna Dergâhı'nın mutfak giderleri için olmak üzere harcanıyordu. 4 Cemaziye'l-evvel 1056/18 Haziran 1646 tarihli kayda göre o sene mukataadan elde edilen gelirden 10.000 akçe devlet hazinesine, 150.000 akçe barut mühimmatına ve 150.000 akçe Mevlâna Dergâhı mutfak masraflarına harcanmıştır⁴². 27 Şevval 1079/30 Mart 1669 tarihli bir diğer kayıttta, henüz bir kişinin voyvoda olarak bu göreve tayin edilmediği, mukataa mahsulü gelirinden her sene Mevlâna Dergâhı mutfak giderlerine ocaklık olmak üzere belirli bir miktarın gönderildiği, ancak 1668'de mukataayı zapt eden kimselerin bu bedeli dergâha ödemediği bildirilmekteydi. Karaman Valisi'ne hitaben mukataanın mahsulünden olmak üzere 150.000 akçenin Mevlâna Dergâhı'na verilmesi emredilmiştir⁴³.

Suğla Mukataası gelirinden ocaklık olarak her sene Mevlâna Dergâhı mutfâğına belirli bir miktarın gönderilmesinin, Sultan IV. Murad (1623-1640)'ın vakıf şartları arasında olduğu, Topkapı Sarayı Müzesi Arşivi'ndeki 1084/1673-74 tarihli bir defterden⁴⁴ ve *Konya Şer'iyeye Sicili*'ndeki bir hükümden anlaşılmaktadır⁴⁵. Mevlâna evlâdından Celaliye Vakfı mütevellisi Salih Efendi tarafından tutulan masraf defterinde, Mevlâna Dergâhı dervişleri ve gelip giden misafirler için harcanmak üzere, Sultan IV. Murad'ın Suğla hasları gelirinden her sene 150.000 akçenin tahsis edildiği yazmaktadır. 1 Safer 1084-30 Muharrem 1085/18 Mayıs 1673-6 Mayıs 1674 tarihleri arasında sarf olunmak üzere voyvoda tarafından verilmesi gereken 150.000 akçenin 5.624 akçesi

⁴⁰ BOA, C. EV., Dosya no. 485, Gömlek no. 24536.

⁴¹ KKS, no. 35, s. 172/2.

⁴² KKS, no. 8, s. 268/1, 271/1.

⁴³ KKS, no. 17, s. 261/1.

⁴⁴ TS. MA. d., no. 1678-0044.

⁴⁵ KKS, no. 19, s. 2/1.

Cemaziye'l-evvel 1084/Ağustos 1673 aylığı olarak mutfak masraflarına; 15.213 akçesi Eylül ayı mutfak masraflarına; 14.960 akçesi Ekim ayı mutfak masraflarına harcanmış ve 18.260 akçe karşılığı Suğla voyvodasından alınan arpanın nakli için develer kiralanarak onlara sarf edilmiştir. Geriye kalan miktar her ay fakirlerin yemek ihtiyacı dergâhça karşılanabilsin diye aşçıbaşı Cafer Dede ile yardımcısı Mustafa Dede'ye ve pazarbaşısına teslim edilmiştir⁴⁶.

Sultan IV. Murad'ın vakıf şartlarından olduğunu gösteren bir diğer kayıt *Konya Kadı Sicili* hükmü olup Safer 1083/Haziran 1672 tarihlidir. Bu kayıta Suğla Mukataası'ndan dergâh mutfağı için verilen 150.000 akçenin nelere harcandığı belirtilmiştir (Tablo-1)⁴⁷:

Tablo 1: Suğla Gelirinden Mevlâna Dergâhı Mutfağına Gönderilen Paranın Harcandığı Kalemler

Malzeme	Miktarı	Periyodu
Çorbalık pirinç	9 batman ⁴⁸	Her hafta
Çorbalık pirinç	8 batman	Her ay
Çorbaya sade yağ	6 batman	Her ay
Bal	3 vakıyye ⁴⁹	Her hafta
Et	13 vakıyye	Her hafta
Dana eti	5 vakıyye	Her gün
Un	15 akçe	Her gün
Nohut	3 vakıyye	Her hafta
Kahve	10 vakıyye	Her hafta
Bulgur	20 vakıyye	Her hafta

O günün şartlarında bu mutfak malzemelerinin kaç kuruşa tekabül ettiğini yine aynı hükümdeki bir diğer ifadeden anlamak mümkündür. Zira hükmün ikinci kısmında Regaib Gecesi'nde İbrahim Bey İmareti'nde pişirilip fakirlere

⁴⁶ *TS. MA. d.*, no. 1678-0044.

⁴⁷ *KKS*, no. 19, s. 2/1.

⁴⁸ Bir batman 2-8 okka arası bir değere sahiptir. Çoğunlukla 6 okka, 1 batmana denk sayılırdı. Günümüz ölçüsü ile 1 batman yaklaşık 8 kilogramdır. Ayrıntı için bk. TAŞKIN, *aynı tez*, s. 15-19.

⁴⁹ Bir vakıyye, 400 dirheme eşitti. Bir dirhem ise Anadolu'da 3-3,2 gram arası bir değere sahiptir. Ayrıntı için bk. TAŞKIN, *aynı tez*, s. 27-30, 96-97.

yemek dağıtılacağı belirtilmiş ve Mevlâna Dergâhı pazarbaşısı tarafından alınması istenen malzemelerin listesi sunulmuştu (Tablo-2):

Tablo-2: Suğla Geliri ile Mevlâna Dergâhı Mutfâğına Alınan Malzemeler

Malzeme	Miktarı	Fiyatı (kuruş)
Pirinç	32 batman	172
Yağ	3 vakıyye	72
Bal	2 vakıyye	4
Nohut	1 vakıyye	4
Et	5 vakıyye	32

Buna göre bir batman pirinç yaklaşık olarak 5,5 kuruş; bir vakıyye yağ 24 kuruş; bir vakıyye bal iki kuruş; bir vakıyye nohut dört kuruş ve bir vakıyye et 6,4 kuruş idi. Regaib Gecesi'nde dağıtılacak yemekler için toplam 556 kuruş gerekmiş ve bu Suğla Mukataası gelirinden sağlanmıştır⁵⁰.

Suğla Mukataası'nın idaresi, her bir kuruş 125 akçe olmak üzere, bir ferman ile Hacı Ahmed'in tasarrufuna bırakılmıştı. 6 Muharrem 1088/11 Mart 1677'e yani bir önceki senenin muhasebesi görülüp kapatılacağı tarihe kadar, mukataaya dâhil olan yerlerden aşar-ı şer'iyye, rüsum-i örfiye, cürm-i cinayet, bâd-ı hava, mâl-i gâib, mâl-i mefkud, âdet-i ağnam, kul ve cariyeye müjdegâni gibi vergileri toplayıp merkeze göndermek Hacı Ahmed'in sorumluluğu altında idi. Mukataadan elde edilmesi beklenen yıllık 480.000 akçenin 150.000 akçesi Mevlâna Dergâhı'nın mutfak masraflarına, 53.808 akçesi emekliye ayrılmış askerlere ve 276.192 akçesi ise devlet hazinesine teslim edilecekti. 28 Zilhicce 1087/3 Mart 1677 tarihli fermanan anlaşıldığına göre, devlet hazinesine gönderilecek miktar üç taksitle halktan toplanmıştı. Buna göre 2 Ramazan 1087/8 Kasım 1676'da 110.000 akçe; 10 Ramazan 1087/16 Kasım 1676'da 112.800 akçe; 30 Ramazan 1087/6 Aralık 1676'da 48.000 akçe olmak üzere toplamda 270.800 akçe toplanarak devlet hazinesine teslim edilmişti⁵¹. 1 Mart-28 Şubat 1089/11 Mart 1678-10 Mart 1679 arası bir yıllık süreçte de, mukataa gelirleri için benzer bir uygulama güdülmüş ve 150.000 akçe Mevlâna

⁵⁰ KKS, no. 19, s. 2/1.

⁵¹ KKS, no. 13, s. 289/1.

Dergâhı'nın mutfak giderlerine harcanmak üzere çelevi efendiye teslim edilmişti⁵². Bundan yaklaşık 80 yıl sonrasına ait bir muhasebe kaydında; R.1173/1760-1761 yılı sonunda 187,5 kuruşun mukataa emînleri Hacı Mehmed ve İbrahim ağalar tarafından toplandığı ve Mevlâna Dergâhı seccadenişini Seyyid Ebubekir Efendi'ye teslim edildiği yazmaktadır⁵³.

Mevlâna Dergâhı mutfağı giderleri için Suğla Mukataası'ndan ayrılan bedelin, son dönemlerde kesintiye uğradığı anlaşılmaktadır. 21 Rebî'ü'l-evvel 1222/29 Mayıs 1807 tarihli bir beratla; 1156/1743 yılından itibaren her sene Suğla Mukataası gelirinden 187,5 kuruşun Mevlâna Dergâhı mutfak gelirleri için ayrılıp ocaklık olarak ödendiği, bu yöndeki beratın Zilkade 1187/Ocak 1774'te yenilendiği, ancak zaman içerisinde bu miktarın tahsis edilmesinde güçlükler yaşandığı ve bu sebeple 9 Safer 1201/1 Aralık 1786'dan itibaren dergâhın mutfak masraflarının bir kısmının Karaman cizyesi gelirlerine nakledildiği yazmaktadır. Bu yeni karar, 24 Rebî'ü'l-evvel 1224/9 Mayıs 1809 tarihli bir beratla da yeniden onaylanmıştır⁵⁴. 20 Muharrem 1227/4 Şubat 1812 tarihli bir hatt-ı hümayunda, Mevlâna Dergâhı dervişleri için Suğla Mukataası ve Konya cizye malından olmak üzere 2.000 kuruş tayin edildiği yazmaktadır⁵⁵.

Suğla Mukataası gelirleri, yukarıda bahsedilen üç ana kalem dışında başka alanlarda da kullanılmaktaydı. Şevval 1079/Mart 1669 tarihli kayıta, zimmet silahdarlarından Seyyid İbrahim Çelebi'nin günlük 26 akçe ulufiyye bedeli aldığı ve bunun 16 akçesinin Konya Suğla Mukataası gelirinden karşılandığı yazmaktadır⁵⁶. 6 Safer 1080/6 Temmuz 1669 tarihli kayda göre, Kandiye Kalesi Kuşatması'nda yaralanıp emekliye ayrılanların ücretleri Suğla Mukataası gelirinden verilmekteydi. Cebeci ocağı altıncı bölümünden Mehmed Mustafa, kale kuşatmasında yaralanmış olup 20 Ramazan 1079/21 Şubat 1669'da günlük beş akçe olan ulufe bedeli Konya Suğla Mukataası'ndan verilmek üzere emekli edilmişti⁵⁷. 1108/1696-1697 tarihli Anadolu Muhasebesi Defteri'ne göre, emekliye ayrılmış olup o tarihte ücretini Suğla Mukataası

⁵² KKS, no. 24, s. 288/2.

⁵³ BOA, D. BŞM., Dosya no. 4540, Gömlek no. 40.

⁵⁴ Ayşe DEĞERLİ, "Türk Klasik Halk Eğitim Kurumlarından Mevleviliğe Dair Bir Mecmuanın Transkripsiyonu", (Selçuk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Basılmamış Yüksek Lisans Tezi), Konya 2006, s. 34-35.

⁵⁵ BOA, HAT, Dosya no. 1518, Gömlek no. 6.

⁵⁶ KKS, no. 17, s. 265/1.

⁵⁷ KKS, no. 17, s. 241/2.

gelirinden alan 72 kişi vardı⁵⁸. 1115/1703-1704 tarihli defterde ise, maaşını mukataa gelirinden alan 72 kişi bulunduğu ve bunların duagû olduğu yazılıdır⁵⁹. *Cevdet Askeriye* tasnifindeki 22 Cemaziye'l-evvel 1193/7 Haziran 1779 tarihli bir belgede ise Bağdat Kalesi muhafazası ile görevli olan top arabacıları neferlerinin 1189, 1190 ve 1191/1775, 1776 ve 1777 yıllarına ait mevaciblerini Suğla Mukataası gelirinden aldıkları yazmaktadır. Top Arabacıları Ocağı'ndan İsmail Çavuş bu iş için görevlendirilmiş ve Suğla voyvodası Derviş Mehmed'den her sene için 125'er kuruştan toplam 375 kuruş tahsil etmişti⁶⁰.

Suğla Mukataası'nın gelirinden, Karaman'daki barutun İstanbul'a gönderilmesi için de belli bir miktar ayrılmaktaydı. 15 Rebî'ü'l-evvel 1083/11 Temmuz 1672 tarihli kayda göre; siyah barutun İstanbul'a gönderilmesi için yük hayvanlarına ihtiyaç duyulduğu Karaman Defterdarı Abdülkerim tarafından merkeze bildirilmişti. Taşıma bedeli olarak gereken 100.000 akçenin Suğla Mukataası gelirinden alınmak üzere mukataa emini tarafından ödenmesi bir ferman ile emredilmişti⁶¹.

Baruthane ile alakalı bir başka hüküm 16 Cemaziye'l-evvel 1195/10 Mayıs 1781 tarihidir. Kapıcıbaşılardan baruthane nâzırı Yusuf, 1197/1782-1783 yılı içerisinde 2.000 kantar barutun üretilmesi için gerekenin yapılması noktasında görevlendirilmişti. Masrafların karşılanabilmesi için Suğla Mukataası gelirlerinden de yararlanılacaktı. O tarihte Çelebi Paşa-zade İbrahim Bey ibn İsmail, Ali Bey ve Hasan Bey mukataa emini olarak görev yapmakta olup, her birinin 1195/1781 yılı içinde 500 kuruş göndermek üzere Suğla gelirinden toplam 1.500 kuruş tahsil edilmesi kararlaştırılmıştı⁶².

Bir başka mahkeme kaydına istinaden 3 Cemaziye'l-evvel 1135/9 Şubat 1723'te, Suğla Mukataası'nın emini Seyyid Ali olup, ücretini mukataa gelirinden alan cami görevlileri de mevcuttu. Buna göre, Musalla Camii'nin vaizi Seyyid Mehmed Eşref'in günlük 16 akçe olan ücreti, bu mukataa gelirinden karşılanmaktaydı⁶³. 29 Zilhicce 1159/12 Ocak 1747 tarihli olup I. Mahmud dönemine ait bir belgede, Konya Şerafeddin Camii'nde vaiz olan Seyyid Ali'nin vefatıyla yerine günlük 20 akçe ile tayin edilen Şeyh Seyyid

⁵⁸ BOA, D. AMH. d., Gömlek no. 24588, s. 20-21.

⁵⁹ BOA, D. AMH. d., Gömlek no. 24621, s. 3-7.

⁶⁰ BOA, C. AS., Gömlek no. 33141.

⁶¹ KKS, no. 19, s. 168.

⁶² BOA, C. AS., Gömlek no. 49590.

⁶³ KKS, no. 46, s. 273/2.

Mehmed'in ücretinin Suğla Mukataası gelirinden sağlandığı yazmaktadır⁶⁴. 20 Cemaziye'l-âhir 1171/1 Mart 1758 tarihli bir başka kayda göre ise, Şeyh Sadreddin Camii'ne günlük 20 akçe ile dersiam olarak görevlendirilenlerin ücretleri Suğla Mukataası gelirinden sağlanmaktaydı⁶⁵.

Suğla Mukataası'nın voyvodası, 15 Şaban 1083/6 Aralık 1672 tarihinde Bektaş Ağa idi. O sırada Seydişehir nakîbü'l-eşrafı Hüseyin Efendi'ydi. 1082/1671-1672 yılı muhasebesine göre Seydişehir suğlasından elde edilen buğdayın üçte biri ile arpanın üçte biri 5.000 kile olup nakîbü'l-eşraf efendi tarafından toplanıp ambara konulmuştu. Kilesi 11'er semenden olmak üzere 1.000 kile buğday 785 esedî kuruşa; her kilesi birer esedî kuruş olmak üzere 2.333 kile buğday 2.333 kuruşa; her kilesi sekizer semenden 1.667 kile arpa 952,5 kuruşa satılarak toplamda 4.070,5 kuruş gelir elde edilmiş ve hazineye gönderilmişti⁶⁶.

Sonuç

Karaman Eyaleti ekonomisini canlandıran önemli ziraat yapılanmalarından biri, Suğla Mukataası idi. Özellikle Suğla Gölü'nün kurduğu mevsimlerde kayda değer miktarda arazi açığa çıkmakta ve yüksek tarım girdileri elde edilmekteydi. Zenginliğinin büyük bir kısmını topraktan elde eden Osmanlı Devleti hazinesi için bu mukataa önemli bir gelir kalemi idi.

Gölün kurutulması tarım arazisine dönüştürülmesi ve sularının Konya Ovası'na akıtılması için XIX. yüzyıldan itibaren devlet destekli teşebbüsler başlatılmıştı. Ancak 1923 yılına gelindiğinde halen bu yöndeki çalışmaların devam ettiği ve nihayete ermediği görülmüştür.

Suğla Mukataası'nın tevcihi genellikle emanet veya iltizam yöntemleriyle gerçekleştirilmişti. Çeşitli vakıflara ait arazilerin gelirleri, mukataanın kaynakları arasında idi. Suğla arazisinden kaldırılan mahsulden elde edilen ve mukataa köyü arazilerinden gelen gelirler, çeşitli kalemlerde sarf edilmişti. Devlet hazinesi, Mevlâna Dergâhı ve barut imalatı bunların başlıcaları idi. Bunun dışında çeşitli kalemlerde görevli kimselerin maaşlarının da mukataa gelirinden ödendiği belgelerden anlaşılmaktadır.

⁶⁴ BOA, AE. SMHD. I., Dosya no. 6, Gömlek no. 405.

⁶⁵ BOA, C. MF., Dosya no. 64, Gömlek no. 3175.

⁶⁶ KKS, no. 16, s. 98.

KAYNAKÇA

1- Arşiv Kaynakları

- Başbakanlık Osmanlı Arşivi (BOA), A. MD.*, Dosya no. 44, Gömlek no. 44;
- BOA, A. MKT. MHM.*, Dosya no. 327, Gömlek no. 75;
- BOA, A. MKT. UM.*, Dosya no. 141, Gömlek no. 50; Dosya no. 154, Gömlek no. 83; Dosya no. 185, Gömlek no. 35;
- BOA, AE. SMHD. I.*, Dosya no. 6, Gömlek no. 405;
- BOA, C. AS.*, Gömlek no. 33141; Gömlek no. 49590;
- BOA, C. DRB.*, Dosya no. 27, Gömlek no. 1330; Dosya no.30, Gömlek no. 1457;
- BOA, C. EV.*, Dosya no. 485, Gömlek no. 24536; Dosya no. 563, Gömlek no. 28402;
- BOA, C. MF.*, Dosya no. 64, Gömlek no. 3175;
- BOA, D. AMH. d.*, Gömlek no. 24588, s. 20-21; Gömlek no. 24621, s. 3-7;
- BOA, D. BŞM.*, Dosya no. 4540, Gömlek no. 40;
- BOA, DH. İ. UM*, Dosya no. 13/1, Gömlek no. 1/30, 2/42, 2/46;
- BOA, DH. MKT*, Dosya no. 1695, Gömlek no. 118; Dosya: 1783, Gömlek: 91;
- BOA, DH. UMVM.*, Dosya no. 47, Gömlek no.60;
- BOA, HAT*, Dosya no. 1518, Gömlek no. 6;
- BOA, HRT. h.*, Gömlek no. 597, 607;
- BOA, İE. EV.*, Dosya no. 70, Gömlek no. 7527;
- BOA, İ. MMS.*, Dosya no. 163, Gömlek no. 1331/R-62;
- BOA, MVL.*, Dosya no. 231, Gömlek no. 34; Dosya no. 270, Gömlek no. 17;
- BOA, TS. MA. d.*, no. 1678-0044.
- Konya Kadı Sicili (KKS)*, no. 7, s. 169/1, 178/1, 186/1; no. 8, s. 268/1, 271/1; no. 10, s. 2/1, 45/3, 141/1, 186/4, 244/2, 287/3; no. 11, s. 174/2; no. 13, s. 289/1, 289/2; no. 16, s. 98/1; no. 17, s. 241/2, 261/1, 265/1, 286/2; no. 18, s. 381/2; no. 19, s. 2/1, 168; no. 21, s. 284/2; no. 24, s. 288/2; no. 24, s. 288/2; no. 35, s. 172/2; no. 46, s. 273/2; no. 49, s. 18/1.
- Konya Vilâyet Salnâmesi (KVS)*, tarih: R.1322/1906, s. 252.

2- Diğer Kaynaklar

DEĞERLİ, Ayşe, “Türk Klasik Halk Eğitim Kurumlarından Mevleviliğe Dair Bir Mecmuanın Transkripsiyonu”, (Selçuk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Basılmamış Yüksek Lisans Tezi), Konya 2006.

EREN, Hasan, “Suğla”, *Türkoloji Dergisi*, IV., Ankara 1972, s. 93-96.

İZBIRAK, Reşat, *Türkiye I*, İstanbul 1972.

TABAKOĞLU, Ahmet, “XVII. ve XVIII. Yüzyıl Osmanlı Bütçeleri”, *İstanbul Üniversitesi İktisat Fakültesi Mecmuası, Ord. Prof. Ömer Lütfi Barkan'a Armağan Sayısı*, XLI., S. 1-4 (1985), s. 389-414.

TAŞKIN, Ünal, “Osmanlı Devleti’nde Kullanılan Ölçü ve Tartı Birimleri”, (Fırat Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Basılmamış Yüksek Lisans Tezi), Elazığ 2005.